

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Albertov 6, 128 43 Praha 2, tel.: +420-221 99 55 15
fax: +420-221 99 55 14, e-mail: chromy@natur.cuni.cz

RGP2/2006 – Praha, 15. 9. 2006

Posudek oponenta rigorózní práce

NOVÁČEK, A. (2006): *Historický vývoj teritoriální polarizace českých zemí. Rigorózní práce. UK v Praze, FF, Ústav hospodářských a sociálních dějin, Praha, 173 s. + 13 příloh (Konzultant či vedoucí rigorózní práce neuveden)*

Tematiku polarizace prostoru v Česku je možné označit za jeden z nosných výzkumných směrů katedry sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK. Dosavadní badatelské úsilí se zaměřilo jednak na převážně kvantitativní hodnocení regionální diferenciaci Česka na bázi okresů, jednak na kvalitativní hodnocení vybraných modelových území reprezentujících určité typy periferií. Obě zmíněná hodnocení se pak orientují na analýzu současného stavu, příp. na hodnocení vývoje polarizace území v relativně krátkých časových horizontech. Předložená rigorózní práce Aleše Nováčka je příspěvkem ke studiu periferních oblastí, a to příspěvkem, který vnáší do studia polarizace prostoru v Česku nové pohledy: a) důraz na hodnocení dlouhodobých aspektů polarizace prostoru a b) hodnocení polarizace prostoru v úrovni mezoregionu. Výzkum Aleše Nováčka má výrazně interdisciplinární charakter. Autor se pohybuje na pomezí hned několika vědních disciplín – hospodářských a sociálních dějin, historické demografie, historické geografie ad. Předložená práce navazuje na autorovu z geografického hlediska zdařilou diplomovou práci (obhájenou na PřF UK v roce 2004) a sérii článků publikovaných v odborném tisku.

Práce má jasnou vnitřní strukturu a kapitoly mají logickou gradaci – od řešení otázek obecné povahy k otázkám specifickým; od hodnocení vývoje polarizace prostoru v úrovni měřítkově vyšších regionů k úrovni mikroregionální. Práce se člení do pěti kapitol, doplněných o úvod a závěr. Obsahuje všechny obvyklé náležitosti vědecké práce (seznam literatury a pramenů, tabulek a grafů), zařazeno je celkem 13 příloh.

V Úvodu si A. Nováček vytýčil celkem 6 cílů, formuloval výzkumné otázky a stanovil 7 premis. K nim se pak vrací, resp. vyjadřuje v závěru práce. Kapitoly 1 a 2 (Diskuze s literaturou a teoretické přístupy a Metodika) lze považovat za nejzdařilejší část práce. A to i přesto, že převahu tvoří rozbor geografických prací. Práce z oblasti hospodářských a sociálních dějin a historické demografie nejsou podrobeny hlubší diskuzi a představují spíše přehled prací, které autor využil při formulaci hodnocení vývoje polarizace prostoru. V kapitole 3, která má výrazně deskriptivní charakter, autor charakterizuje zájmové území Vysočiny, zdůvodňuje výběr a vymezení sledovaného území a popisuje podmínky rozvoje mikroregionů. Kapitola 4 – Vývoj teritoriální polarizace českých zemí a proměny postavení kraje Vysočina – je první ze dvou stěžejních částí práce. V ní se autor zabývá obecnými trendy a tendencemi regionálního vývoje a věnuje podrobnou pozornost vývoji regionální diferenciaci území Česka ve třech základních etapách (předindustriální, industriální a post-industriální), resp. v řadě jejich dílčích obdobích, a to zejména na bázi hodnocení trendů populačního vývoje. V kapitole 5 (Hlavní aspekty historického vývoje teritoriální polarizace kraje Vysočina) pak hodnotí vývoj vnitřní diferenciaci území dnešního kraje Vysočina na bázi jednotek obvodů s rozšířenou působností státní správy.

K předložené rigorózní práci mám následující poznámky:

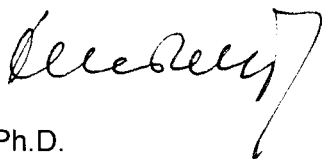
- Autor na několika místech píše o tom, že provedl „komplexní analýzu“ – přičemž celé práci dominuje zejména hodnocení změn hustoty zalidnění území. (Např. na s. 97 uvádí: „Široce a komplexně provedená analýza jednotlivých období...“) Veškeré další závěry formuluje na základě kompilace výsledků prací jiných autorů. Autor by měl také jasněji specifikovat v čem konkrétně doplňuje, rozvíjí či posouvá závěry původní diplomové práce. (Např. na s. 26 v předposledním odstavci uvádí řadu vhodných a relevantních námětů možných sledování.) Které faktory autor užil (lze užít) např. při hodnocení vývoje hospodářství? (s. 99)
- V hodnocení polarizace prostoru není ve vztahu k formujícím se jádrovým či periferním oblastem jasně vysvětlena/odlišena úloha obecných (např. celoevropských) a specifických (místních či regionálních) vývojových procesů či událostí. V rámci hodnocení jednotlivých etap vývoje autor opakuje obecně známé informace (zjednodušený popis dějinných událostí) – bez hlubšího rozboru dominantních či klíčových problémů a procesů (ekonomické či politické povahy).
- A. Nováček popisuje zejména horizontální polarizaci území – proces koncentrace obyvatel, resp. změny v populační velikosti jádrových a periferních oblastí. Nezabývá se však koncentrací funkcí středisek/center a formováním vazeb mezi středisky různých měřítkových stupňů. Lze předpokládat, že koncentrace zejména administrativních/správních funkcí v předindustriální jakož i v post-industriální éře společenského vývoje je z hlediska možnosti rozlišit jádrové a periferní oblasti podstatnější než koncentrace obyvatel. Autor opomíjí hodnocení vertikální polarizace – včetně hodnocení vývoje a změn počtu administrativních jednotek v modelovém území (zejména pak lokálních center). Z analýzy vývoje vnitřní polarizace kraje Vysočina tak vypadla celá řada center mikroregionálního významu (např. center panství či soudních okresů), která ztratila svoji funkci v průběhu industriálního období. Naopak do analýzy jsou zařazena centra z hlediska dlouhodobého vývoje relativně „mladá“. Dle mého názoru se jedná o pochybení, které oslabuje vypovídací hodnotu závěrů o vývoji procesu polarizace prostoru. Z tohoto hlediska považuji zdůvodnění výběru sledovaných jednotek na s. 29 za nedostatečné – proč autor neužil alespoň 24 mikroregionů tzv. pověřených obcí? (Na s. 100 autor píše dokonce o značně labilním vymezení mikroregionů... Co si má pod tímto pojmem čtenář představit?) Popis vývoje administrativních změn, který začíná na s. 119, mohl být vyjádřen kartograficky.
- Autor blíže nediskutuje volbu časových etap – resp. nediskutuje různé periodizace užívané v historiografii či přímo v hospodářských a sociálních dějinách.
- V práci uvedené definice pojmů „jádro“ a „periferie“ nelze z hlediska historie považovat za neměnné. Pojmy „jádro“ či „centrum“ a „periferie“ např. v předindustriálním období měly jistě kvalitativně jiný obsah než v období industriálním. Na mysl vyvstává otázka, zda se ze strany autora nejedná o ahistorický přístup. Postrádám hlubší zamyšlení nad užitými termíny, stejně tak i diskuzi dalších termínů, které s polarizací prostoru souvisejí (konvergentní, divergentní, město, venkov, urbanizace). Osobně pak nemohu přivyknout „novým“ termínům (např. jadernizace, periferizace) a nechápu, proč autor místo vžitých pojmů – např. polarizace území – užívá pojmy méně obvyklé (teritoriální polarizace).
- Z práce není patrné, zda si autor uvědomuje, že vývoj polarizace prostoru na území Česka probíhal v evropských souvislostech (že s procesem polarizace prostoru souvisí i šíření inovací, charakter sousedství apod.). V práci postrádám odkazy např. na práce rakouské historičky A. Komlosy (z oblasti hospodářských a sociálních dějin a regionálních dějin), v nichž se věnuje vývoji polarizace prostoru, resp. periferních a příhraničních oblastí (oblast Vysočiny nevýjimaje). Postrádám práce hodnotící divergentní a konvergentní procesy v prostoru (Jeleček, Boháč z konce 80. let, či diplomovou práci M. Kostice zaměřenou na hodnocení vývoje vnitřní periferie

středočesko-jihočeského pomezí – znalost těchto prací by autorovi nedovolila radikální soud o jejich neexistenci – viz tvrzení na s. 81).

- Nejasně vyznívá i autorovo hodnocení vnitřní homogenity a heterogenity kraje Vysočina (např. na s. 29, 35, 42). Byla a je Vysočina ze socioekonomického a socio-kulturního hlediska homogenním či heterogenním regionem?
- Čím je podloženo hodnocení center na s. 37–41? Považuji jej za subjektivní – účelovou konstrukci, není patrné, zda se opírá o vlastní dílčí analýzy – není patrná jednotná struktura hodnocení center, nedostatečně reprezentativní.
- Drobné nepřesnosti: Současné kraje vznikly na základě ústavního zákona z roku 1997 ne až v roce 2000 (s. 28). V roce 2000 začaly fakticky fungovat. Okresy z roku 1960 nezanikly, stejně jako nezanikla funkce okresního města – došlo pouze ke zrušení okresních úřadů k 1.1.2003 (s. 29, s. 33). Vůbec jsem neporozuměl poslední větě 1. odstavce na s. 58 („Naopak Vysočina...hierarchického postavení.). Nesprávné užití pojmu „Sudety“ na s. 86 v odst. a). V literatuře uvedený „Pavel Červinka“ – správně měl být uveden „J. Červenka“.

Zodpovězení (či diskuze) výše uvedených otázek a poznámek by znamenalo významný zásah do koncepce práce. Jejich cílem je zejména přimět autora k zamyšlení (před zpracováním disertační práce).

Výše uvedené kritické poznámky, které se od oponenta práce očekávají, nemění nic na faktu, že Aleš Nováček zpracoval přínosnou a diskuzi podněcující studii, kterou doporučuji přijmout k obhajobě.

RNDr. Pavel Chromý, Ph.D.